

Відгук

офіційного опонента **Овчаренко Наталії Анатоліївни**, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри музикознавства, інструментальної та хореографічної підготовки Криворізького державного педагогічного університету про дисертаційну роботу **Соколової Ганни Миколаївни «Формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво), галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

1. Актуальність теми дослідження.

У сучасних умовах освітньо-реформаційних змін в Україні особлива гостро повстає завдання формування особистості з високим рівнем розвитку культури, художньо-творчих здібностей, особистісного ставлення до мистецтва, потреби в духовному самовираженні засобами мистецтва, про що наголошується в законодавчих документах, як: Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Влучною вважаємо думка здобувачки, що важлива роль у вирішенні цього завдання належить музичному мистецтву, а тенденції формування культурної компетентності особистості спрямовують увагу фахівців позашкільної освіти на вивчення різноманітних дефініцій виконавської культури дітей і молоді. У зв'язку з цим актуалізується проблема формування сценічно-виконавської культури учнів-піаністів дитячих музичних шкіл, яка забезпечує злагодженість виконавських дій та ефективність відтворення художньо-образного змісту музичних творів.

Нагальність цілеспрямованого дослідження теорії та методики формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано засвідчує виявлена Соколовою Ганною Миколаївною низка суперечностей, зокрема, між: важливістю оволодіння учнями музичних шкіл сценічно-виконавською культурою та браком досліджень щодо теоретичних і методичних основ її формування. Підтвердженням важливості вирішення наукової проблеми є те, що дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та є складником наукової теми кафедри хореографії та музичного мистецтва «Україна у світовому мистецькому просторі: діалог культур» (номер державної реєстрації 0119U103419).

Тому тему дисертаційної роботи **«Формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано»** вважаємо актуальною, що підтверджується її ґрунтовним теоретичним, методологічним та емпіричним наповненням, впровадженням результатів в освітній процес українських закладів вищої музично-педагогічної

освіти та спеціальної мистецької освіти, а також апробацією на вітчизняних, зарубіжних наукових заходах.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз дисертаційної роботи показав цілісність і системність розкриття Г. М. Соколовою проблеми формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано. Позитивно відмітимо коректність формулювання наукового апарату дослідження, кореляцію мети й результату дослідження, відповідність завдань дослідження його загальним висновкам. Для досягнення мети, яка полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці методики формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано та виконання п'яти завдань дослідження було використано комплекс теоретичних, емпіричних та математичних і статистичних методів, як-от: аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення наукових джерел; прогнозування й теоретичне моделювання; опитування (бесіди та анкетування), тестування (спеціальні тести та завдання), аналіз педагогом виступів учня, аналіз дитиною виступів музикантів різного рівня та самоаналіз власних виступів (за допомогою відеозаписів), математичного оцінювання результатів педагогічного експерименту та інші. Структура дисертації концептуально цілісна та містить анотацію, вступ, три розділи з висновками до них, загальні висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, основний зміст викладено на 166 сторінках. Робота містить 7 таблиць і 3 рисунки. Джерельна база роботи містить 280 найменувань, з них – 86 зарубіжні видання іноземними мовами.

В *анотації* до дисертації здобувачкою показано основні результати дослідження теоретичного аналізу проблеми формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано та теоретичного обґрунтування й експериментального дослідження ефективності методики формування зазначеного явища. У *вступі* відображено науковий апарат дослідження.

У першому розділі дисертації «Теоретичні основи формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано» розкрито результати виконання *першого завдання дослідження*. Обґрунтовано теоретичні основи формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано з використанням наукових методів пізнання, а саме: аналізу, порівняння, систематизації та узагальнення наукових джерел, які дали змогу здобувачці дійти висновків та важливих для дослідження положень, що:

– *культура* є базовим філософським поняттям, музичне мистецтво – невід'ємною частиною культури і, водночас, культура – складник музичного мистецтва;

– *сценічно-виконавська культура*, є важливим чинником успішної виконавської діяльності та охоплює різноманітні процеси, якості, навички та вміння, пов'язані з виконавським і сценічним мистецтвом;

– *сценічно-виконавська культура інструменталіста* – є складною інтегрованою якістю особистості, що виявляється у здатності виконавця до свідомого трактування художнього образу й ефективної реалізації власного виконавського задуму під час публічного виступу (с. 46 дис.);

Позитивно відмітимо виокремлення основних *структурних компонентів сценічно-виконавської культури учня музичної школи* (с. 48 дис.): 1) мотиваційно-ціннісний (інтерес і прагнення до сценічного виконавства; наявність потреб і мотивів, які спонукають учня до набуття і вдосконалення власної сценічно-виконавської культури); 2) когнітивно-пізнавальний (наявність необхідної бази знань у галузі сценічного виконавства; орієнтування у стилях і жанрах інструментальних творів, традиціях вітчизняного та світового виконавського мистецтва); 3) емоційно-психологічний (психологічна готовність до публічного виступу; виконавська надійність; емоційна стабільність і сценічна витримка); 4) виконавсько-творчий (належний рівень технічної майстерності; спроможність емоційно виразно виконувати й інтерпретувати твір відповідно до власного виконавського задуму); 5) рефлексивно-оцінювальний (спроможність учнів аналізувати виконавські і сценічні якості, адекватно оцінювати якість власного сценічного виконання й набутий виконавський досвід; спроможність усвідомити наявні виконавські проблеми та накреслити шляхи вдосконалення власної сценічно-виконавської культури).

Заслуговує особливої уваги виявлення *низки сучасних тенденцій* формування сценічно-виконавської культури учнів (учнівськоцентрована форма навчання, музикоцентричний, аксіологічний, жанровий підходи, емоційно-вольовий та інтелектуальний вплив на учня в процесі вивчення музичних творів і стимулювання учня до інтерпретаційної та концертної діяльності; формування навичок підбору за слухом з акомпанементом і використання елементів імпровізацій; формування учня як різнобічно розвинутої особистості, його загальної культурної компетентності), а також – проблемних *аспектів* формування сценічно-виконавської культури юних піаністів, зокрема: формування в учнів спроможності до вольових зусиль; заохочення до виконавської діяльності різними способами та методами; подолання сценічного хвилювання; налагодження емоційного зв'язку між учнем та викладачем та емоційного відгуку учня на музичний твір та ін.

Висновки до першого розділу представлено дисертанткою на основі широкого комплексного аналізу філософських, культурологічних, психолого-педагогічних, мистецтвознавчих, навчально-методичних джерел. Вони в повній мірі розкривають результати поставленого здобувачкою завдання.

Другий розділ «Методика формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано» висвітлює результати виконання *другого й третього завдань дослідження*. Інноваційною й науково цінною вважаємо розроблену й теоретично обґрунтовану авторську методику формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано, яку розглянуто як сукупність взаємопов'язаних елементів і чинників доцільного й ефективного формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл в процесі навчання гри на фортепіано. Дисертантка доцільно уточнює, що зазначена методика

охоплює *мету й завдання* (метою є формування зазначеного явища в учнів музичних шкіл в процесі навчання гри на фортепіано, а завданнями – формування його кожного структурного елементу), *методологічні підходи* (культурологічний, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, мотиваційний), *педагогічні принципи* (індивідуального підходу; особистісного цілепокладання; систематичного та послідовного навчання; єдності розвитку виконавських умінь та артистизму; рефлексивності; активності; семіотичної спрямованості та інтерпретації музичного тексту тощо), *етапи* (мотиваційно-емоційний, формувально-розвивальний, виконавсько-рефлексивний), *педагогічні умови, методи* та прийоми формування зазначеної якості.

Акцентуємо і схвалюємо, що здобувачкою окреслено такі *форми* формування сценічно-виконавської культури учнів у процесі навчання гри на фортепіано, як: індивідуальну (робота учня з викладачем на уроках з фаху), самостійну (самостійне відпрацювання учнем технічних навичок і музичних творів), групову (участь у музичних ансамблях і гуртках) та концертно-публічну (виступи на концертах, фестивалях тощо).

Окремої уваги заслуговують запропоновані Соколовою Г. М. *педагогічні умови* формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано, наразі: комфортна психолого-педагогічна взаємодія вчителя і учня, що спирається на позитивне прогнозування, повагу та підтримку; забезпечення художньо-творчого розвитку учня, зокрема розвитку здатності до інтерпретації; організація систематичних виступів учнів (на різноманітних концертах, конкурсах, фестивалях) з метою залучення їх до сценічної практики та формування навичок виступу перед публікою та *методи* такого формування у відповідності до впливу на структурні компоненти досліджуваного явища, як: мотиваційні (заохочення, «виконавська колекція», відвідування он-лайн та оф-лайн концертів, майстер-класів, віртуальних музеїв та ін.); когнітивні (пояснення, розповіді, бесіди, ілюстрування, демонстрування, «історична скарбничка піаніста», «секрети виконавця», «мистецький діалог» та ін.); емоційно-психологічні (навіювання та самонавіювання, аутотренінг, релаксація, «емоційна перебудова» та ін.); виконавсько-технічні (методи виконання технічних вправ, варіативного вивчення музичного матеріалу, імпровізації, «споріднених предметів» та ін.); рефлексивно-оцінні (самостійне та колективне оцінювання, самостійна та групова рефлексія, «журнал рефлексії», «портфоліо» та ін.) (с. 107 дис.).

Позитивно відмітимо обґрунтованість висновків до другого розділу, що відображають результати цілісної й системної розробки методики формування досліджуваного явища.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка ефективності методики формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано» відображено результати успішно виконаних *четвертого і п'ятого завдань дослідження*, для їх здійснення було проведено педагогічний експеримент, який тривав протягом 2019-2023 років, проходив у закладах мистецької освіти (зокрема – Сумська музична школа № 1, Гадяцька дитяча мистецька школа; Дніпровська дитяча музична школа № 6

ім. В. І. Скуратівського) і включав три послідовні етапи: констатувальний, формувальний і контрольний.

З метою визначення рівнів сформованості сценічно-виконавської культури учнів музичної школи на констатувальному етапі дослідження авторкою роботи виокремлено мотиваційний, пізнавальний, психологічний, виконавський і рефлексивний *критерії та відповідні показники* сформованості сценічно-виконавської культури учнів-піаністів та визначено *три рівні* сформованості сценічно-виконавської культури учнів (низький, середній, високий) (с. 130–131 дис.). Ретельно відібрані дослідницею діагностичні методи (опитування, тестування, аналіз педагогом або експертом виступів учня, аналіз дитиною виступів музикантів різного рівня та самоаналіз власних виступів (за допомогою відеозаписів, низки творчих завдань)) сприяли достовірності експерименту й вірогідності його результатів.

Вагоме практичне значення, на наш погляд, має висвітлення поетапного формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано, у процесі якого було застосовано запропоновані педагогічні умови, різноманітні форми та методи формування зазначеного явища. Контрольна діагностика сформованості сценічно-виконавської культури учнів, які брали участь у формувальному експерименті, засвідчила позитивні результати експериментальної роботи.

Висновки до третього розділу дисертації повно й послідовно відображають критерії і показники сформованості досліджуваного явища, розкривають етапи й результати проходження педагогічного експерименту.

У загальних висновках обґрунтовано й узагальнено подано динаміку вирішення проблем дослідження відповідно поставленим у дисертації завданням, яка підтверджує дієвість та ефективність авторської методики формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано. Результати дослідження було апробовано здобувачкою в процесі виступів і обговорень на науково-методичних і науково-практичних заходах міжнародного (4) та всеукраїнського (4 доповіді) рівнів.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що авторкою дисертаційної роботи *вперше* здійснено цілісний науковий аналіз і запропоновано розв'язання проблеми формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано, зокрема: обґрунтовано сутність і структуру сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл; розроблено методику формування зазначеної якості в контексті фортепіанного навчання; визначено педагогічні умови формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано; виокремлено мотиваційно-емоційний, формувально-розвивальний, виконавсько-рефлексивний етапи, індивідуальну, самостійну, групову та концертно-публічну форми та мотиваційні, когнітивні, емоційно-психологічні, виконавсько-технічні, рефлексивно-оцінні методи формування сценічно-виконавської культури учнів у процесі навчання гри на фортепіано; експериментально перевірено ефективність зазначеної методики.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Джерельною базою дисертації стали фундаментальні наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, закони, нормативно-правові акти України.

Основні наукові результати дисертації відображено в 10 публікаціях автора, у числі яких 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в нефаховому збірнику наукових праць, 4 публікації в матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

У статті «Методика формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано» (Соколова, Лобова, 2023) опублікованій у співавторстві, авторський внесок полягає у розкритті й конкретизації методологічних основ, педагогічних умов і методів формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано.

5. Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання в процесі музичного навчання дітей у позашкільних закладах мистецької освіти й для підготовки педагогів відповідних спеціальностей. Результати наукової роботи можуть бути використані при підготовці навчальних і методичних посібників, методичних рекомендацій, навчальних робочих програм з питань фортепіанного навчання учнів дитячих музичних шкіл. Матеріали дослідження можуть слугувати підставою для оновлення змісту фахових навчальних дисциплін (фортепіано, баян, акордеон, ансамбль тощо) позашкільних закладів мистецької освіти.

Заслуговує схвалення, що результати дослідження впроваджено в освітній процес закладів мистецької освіти: КЗ СМР Сумської дитячої музичної школи № 1 (довідка № 125 / 01-27 від 19.10.2023 р.), Гадяцької дитячої мистецької школи (довідка № 11 від 21.02.2023 р.), Дніпровської дитячої музичної школи № 6 імені В. Скуратівського (довідка № 18 від 22.02.2023 р.), дитячої школи мистецтв Липоводолинської селищної ради (довідка № 3 від 19.04.2023 р.), а також Інституту культури і мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 962 від 05.05.2023 р.).

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

У цілому слід відзначити високий науковий рівень розробок здобувачки в результаті проведених досліджень, обґрунтованість отриманих результатів та вказати на певні дискусійні положення і зауваження до роботи.

1. У дисертаційній роботі ґрунтовно розкрито методологічну базу авторської методики, але, на наш погляд, недостатньо відображено детермінований зв'язок між методологічними підходами (культурологічним, особистісно зорієнтованим, діяльнісним, компетентнісним, мотиваційним) та педагогічними принципами.

2. На стор. 55 дисертації зазначається, що «перформанс» походить від англ. «performance» – виконання, представлення та використовується нове

поняття «перфоменські здібності». Виникає питання: «У чому своєрідність «перфоменських здібностей» і чим вони відрізняються від виконавських?».

3. Дослідження набуло б більшої досконалості, якби до моделі методики формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл в процесі навчання гри на фортепіано були включені компоненти структури зазначеного явища, на формування яких спрямована методика, а також – критерії їх оцінювання.

4. У дисертації в обґрунтуванні теоретичних основ формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано поодинокі зустрічаються джерела мистецтвознавців і піаністів-виконавців радянського періоду. Вважаємо, що достатньо було б обмежитися працями вітчизняних і зарубіжних вчених і не використовувати зазначені джерела.

5. Дисертаційну роботу збагатив би зарубіжний досвід, зокрема – європейський щодо специфіки формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано.

7. Загальна оцінка дисертації

Проте зауваження, які висловлені вище, мають дискусійний характер, через що не зменшують наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дисертаційної роботи, що рецензується.

Дисертація «**Формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на фортепіано**» є завершеною науковою працею, в якій її авторкою, **Соколовою Ганною Миколаївни**, отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для розвитку теорії та методики музичної освіти.

Дисертаційна робота **Соколової Ганни Миколаївни** відповідає чинним вимогам п. п. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка **Соколова Ганна Миколаївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво), галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
музикознавства, інструментальної та
хореографічної підготовки
Криворізького державного педагогічного
університету

Н. А. Овчаренко
ЗАСВІДЧУЮ:
Учений секретар
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Н. А. Овчаренко
« 20 » р.

Н. А. Овчаренко